

ارزیابی فضاهای گمشده و ارائه راهکارهایی برای شکل‌گیری فضاهای خلاق (نمونه موردی: میدان عالی‌قاپو اردبیل)*

رسول درسرخوان**، پویا حاجی‌ستاری***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱/۲۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۳/۲۱

چکیده

فضای جمعی شهری از مهم‌ترین عناصر ساخت فضایی شهر و بستر شکل‌گیری فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و مذهبی بوده و همیشه با قلب تاریخ شهر تپیده و سرگذشت آن را روایت کرده است. اقدام‌ها و برنامه‌های شهرسازی گذشته، بدون هیچ توجهی زمینه‌های نابودی این ارزش‌ها را فراهم آورده‌اند که اقدامات باعث شده است تا میدان، معنا و مفهوم اصلی خود را از دست بدهد و نقش آن کمرنگ‌تر شود. مخصوصاً میدان‌های که در زمان‌های گذشته به محلی برای تجمع مردم بوده است (هویت شهرها) که با روی کار آمدن مدرنیته و به تبع آن ماشینیسیم که بر تضعیف بنیادهای زیست اجتماعی دامن میزند، حضور پیاده در فضای شهری را، کمرنگ و زمینه حضور سواره را قوت بخشیده است. از این رو، عمده گرہ‌های شهری در قالب فلکه‌ها به وجود آمده و میدان‌ها قربانی این تحول شده‌اند.

این مقاله با رویکرد توصیفی-تحلیلی بر بنیان، تعریف میدان و مفاهیم میدان با تأکید بر الگوهای ایرانی، شناخت ماهیت میدان، ضرورت کشف و بازشناسی فضاهای گمشده، عوامل مؤثر بر دگرگونی میدان در وضع حاضر و توقعات موردی از میدان بیان شده است. هدف اصلی، استفاده از مبانی به‌منظور بهتر کردن و مناسب کردن فضای میدان عالی‌قاپو است.

جمع‌آوری اطلاعات بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای (اسنادی)، مشاهدات میدانی و تکمیل پرسشنامه با حجم نمونه‌ای ۵۰ نفر و به شیوه تصادفی تدوین شده و سپس به‌منظور تحلیل متغیرهای مورد مطالعه از جدول SWOT برای نتیجه‌گیری در مورد وضع کنونی و گذشته میدان عالی‌قاپو اردبیل استفاده شده است. در ادامه با استفاده از طیف لیکرت پرسشنامه را ارزش‌گذاری کرده و ضریب نهایی به دست آوردیم. بر طبق نتیجه به‌دست آمده، راهبردهای میدان عالی‌قاپو به راهبردهای تهاجمی نزدیک است و مسئولین باید سعی کنند از نقاط قوت و فرصت نهایت استفاده را برده و نقاط ضعف را بپوشانند و به سمت این راهبردها گام بردارند تا به فضایی خلاق و پایدار برسیم.

واژگان کلیدی

میدان، فضای شهری، زندگی جمعی، هویت شهری، میدان عالی‌قاپو اردبیل

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی با عنوان «بررسی فضاهای شهری دیروز، فضاهای گمشده امروز و ارائه پیشنهاد برای شکل‌گیری فضاهای خلاق از منظر برنامه‌ریزی نمونه موردی میدان عالی‌قاپو اردبیل» است که به راهنمایی دکتر رسول درسرخوان در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز انجام یافته است.

Email: Darskhan.s@gmail.com

Email: Hs_pouya@yahoo.com

** استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز

*** دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز

مقدمه

فرآیند توسعه شهری، تحت تأثیر دگرگونی‌های دوران نوگرایی، به ساختمان‌ها به‌مانند اشیای منزوی درون یک منظر طبیعی می‌نگرد، نه همچون بخشی از بافتی بزرگ‌تر شامل خیابان‌ها، میدان‌ها و فضاهای زنده. تصمیم‌گیری‌ها درباره الگوهای رشد به‌صورت دوجبه‌ای و بدون در نظر گرفتن ارتباط سه‌بعدی میان فضاها و بناها و بدون فهم واقعی رفتار انسان‌ها گرفته می‌شود. به این شیوه به‌سختی فضاهای شهری به‌عنوان حجمی بیرونی در نظر گرفته می‌شوند که دارای ویژگی‌هایی چون شکل و مقیاس و ارتباط با دیگر فضاها باشد. از این روان چه که در بیشتر بسترهای محیطی امروز ظاهر می‌شود، بیشتر فضاهای شهری بی‌شکل و ضد فضا هستند (پاکزاد، ۱۳۸۵).

میدان عرصه نمایشی است برای زندگی یک شهر، از حرکت، کوشش و تلاش برای زندگی و سرزندگی شهروندان خبر می‌دهد. میدان با طرح و ترکیبش به شهر هویت می‌بخشد و از هویت ساکنان آن خبر می‌دهد. قدرت، خلاقیت، هنر و کمال دوستی مردم در آن است. از عشق به زندگی و عشق به آرمان‌های جمعی حکایت می‌کند. میدان به همان اندازه که دارای تقاضاهای عملکردی مشخص است، دارای بعد هنری نیز هست. ارتباطی که بین فضاهای باز میدان، ساختمان‌های محصورکننده وجود دارد، یک فضای محرک را خلق می‌کند که قابل‌مقایسه با هنر نوع کار هنری می‌باشد. این عملکرد به‌هیچ‌وجه بستگی به‌اندازه با مقیاس میدان ندارد. میدانچه‌ای در یک روستا یا شهر کوچک و میدان مرکزی در یک شهر بزرگ، همه در خود یک هدف مشترک دارند. آن‌ها یک محل تجمع برای مردم را به وجود می‌آورند که روابط متقابل انسانی در آن برقرار گردد و آن‌ها را از بافت حرکتی پویا که خیابان دارد، آزاد می‌کند.

مروی بر تاریخ شهر کافی است؛ در شرق و غرب، در قدیم و جدید، میدان به‌عنوان یک عنصر دیرپای شهری، در ابعاد و اشکال مختلف، وجود داشته و صحنه و عرصه تاریخ جوامع اسکان‌یافته بوده است؛ اما این مقاله بر آن نیست تا به ظرایف و پیچیدگی‌های تاریخی و اجتماعی که میدان و سیر تکامل آن را در برگرفته بپردازد؛ بلکه بررسی دوباره و ارزیابانه، از دیدگاه حرفه‌ای و طراحی شهری به این عنصر نیرومند شهری است تا ببیند در این زمانه، ما و شهرهای ما کجاییم، بر میدان‌ها که داشتیم چه می‌گذرد، بر این آینه‌های زندگی و هویت شهری در مسیر پرشتاب توسعه و گسترش مناطق و محلات نوین شهری چه بلاهایی آورده‌ایم.

بیان مسئله

میدان به‌عنوان عرصه‌ای برای غلبه سکون بر حرکت در شهر، توان تمرکز بخشی به بافت، نمودار کردن کلیت بافت، ارتباط عناصر پیرامون، تقویت صفت خوانایی، ایجاد گرانش و نیز معنادار کردن حضور جمع را دارد و صورت و نمودی از بافت شهری است؛ لذا حذف این گونه، منجر به آسیب‌هایی می‌شود که به‌اختصار عبارت‌اند از: انتقال بی‌کیفیت رخدادها به دیگرگونه‌ها و ایجاد تنش در نقش دیگرگونه‌های فضایش فضای عمومی شهر صحنه نمایش زندگی روزمره مردم است و در تقابل با فضای زندگی خصوصی تعریف می‌شود.

باید توجه داشت که فضای شهری با فضای باز در شهر تفاوت دارد. فضای شهری دارای عملکرد و فعالیت ویژه است، حال آنکه فضای باز شهری صورتی طبیعی دارد، چنانکه پارک یا فضای سبز تحرک و فعالیت فضای شهری را ندارد (توسلی، ۱۳۸۹: ۳۱).

ایده عملی برای برنامه‌ریزی و احداث میدان‌ها که به خواسته‌های حرفه‌ای در زمینه‌های مختلف واکنش نشان می‌دهد، به‌طورمعمول طی مدت‌زمانی طولانی به وجود می‌آید. کارهای مربوط به رشته‌های مختلف علمی، متخصصان، سیاست‌مداران و شهروندان را در مناظره‌ای متقابل به هم مربوط ساخته است. میدان آنجاست و اغلب یک دهه فراموش شده است. شرط برخورد با فضای عمومی وجود برنامه‌ای برای میدان و تبدیل آن به اهداف و مطالبات در مورد نحوه استفاده از میدان است. میدان آنجاست. ایجاد و استفاده از فضای میدان و هدایت لبه‌های میدان است. جزئیات باید مطابق واقعیت بوده و آزادی عمل برای فعالیت‌های خواسته‌شده وجود داشته باشد. مبانی عملکردی هر فضای شهری باکیفیت طراحی، محرکی برای استفاده از آن و انگیزه‌ای برای ایفا گران نقش است (قریب، ۱۳۸۸: ۲۳۲).

فضای شهری اساساً جزئی جداناپذیر از ساختار فضائی شهر در ادوار مختلف تاریخ شهر است و از این‌روی، همچون ساخت کلی شهر، تابع شهر، تابع شرایط اجتماعی و اقتصادی متغیر بوده و در هر فرهنگی به صورت‌های گوناگون، چون میدان و خیابان یا تکیه و حسینیه و بازار و گذر و حیاط مسجد، جلوه نموده است. دو عنصر اساسی فضای شهری عبارت‌اند از میدان و خیابان (درسخوان، ۱۳۹۲: ۱۴).

پیشینه پژوهش

نقی‌زاده (۱۳۸۵) در پژوهش خود "تأملی در روند دگرگونی میدان"، عنوان نموده که میدان‌های شهرهای ایرانی که در گذشته واجد ویژگی‌ها و هویت خاص خود را در زمینه‌های مختلف کالبدی و عملکردی بوده‌اند، به دنبال ورود روش‌های برنامه‌ریزی و طراحی بیگانه در پی استحاله عملکردهای قدیمی یا گسترش عملکردهای جدید و با بی‌توجهی کامل به مباحث زیباشناسی و ترجیحات فرهنگی و حیات انسانی و ارزش‌های فرهنگ ایرانی دچار تحولات و دگرگونی شده‌اند.

ابراهیمی (۱۳۸۸) در "میدان؛ فضاهای تعریف‌نشده شهرهای ایرانی" به چگونگی شکل‌گیری، عملکرد و سرنوشت میدان ایرانی پرداخته و به دلایل ازهم‌گسیختگی فضایی موجود در کالبد و عملکردش و نیز هرج‌ومرج جاری در تجسم هویت این عنصر شهری در عرصه طراحی و شکل بخشی پرداخته است.

امیرخانی، آرین و همکاران (۱۳۸۴) در پژوهش خود تحت عنوان تأملی بر چگونگی میدان‌های شهری به بررسی تاریخی میدان در اروپا و ایران باستان و بعد از شروع انقلاب صنعتی پرداخته است و همچنین میدان در دوره‌های بعدی را نیز تحلیل نموده است و اصول ساماندهی فضای شهری در شهرهای ایران را در پیوستگی فضایی، هم‌پیوندی عناصر شهری، محصور کردن فضا، فضاهای متباین، قلمرو ترکیب یا کمپوزیسیون می‌داند.

دانش و طیبی (۱۳۹۰) در پژوهش خود "کیفیت حضور در میداندین شهری با تأکید بر نمونه‌های سنتی ایران"، به این اشاره کرده است که در شهرهای ایران، یک فضای شهری مانند میدان، در یک کل بزرگ‌تر و منسجم به نام شهر معنا پیدا می‌کند و این جز هیچ‌وقت انسجام و پیوستگی را مخدوش نمی‌کند (اصل پیوستگی فضایی). خصلت دیگر فضاهای شهری در ایران، اتصال و پیوستگی کالبدی این فضاها با یکدیگر است (اصل هم‌پیوندی عناصر شهری) و اصل دیگر در فضاهای شهری را محوریت عنوان کرده که در میداندین به‌عنوان مهم‌ترین موضوع در شکل‌دهی به میدان بیان کرده است.

نقی‌زاده، محمد و همکاران در مقاله "فرآیند طراحی فضای شهری بر مبنای اصول زیبایی‌شناختی ایرانی-اسلامی (نمونه موردی: میدان وحدت اسلامی تهران)"، بیان نموده که فضای شهری مطلوب و زیبا نخست باید انسان را متذکر یاد خدا سازد و در مراحل بعدی نیازهای متفاوت انسان را پاسخگو باشد. از دیگر ویژگی‌های فضای شهری مطلوب و زیبا این است که هر یک از اجزا و عناصر فضای شهری بر اساس ارزش‌های جامعه، فرهنگ و نیازهای مردم شکل‌گیرند و با سازگاری و هماهنگی کامل با یکدیگر ترکیب شوند و در بهترین مکان پیش‌بینی شده، بر روی استخوان‌بندی فضای شهری قرار گیرند که در نهایت کل واحد حاصل آید.

مبانی نظری

تعاریف و مفاهیم میدان با تأکید بر الگوهای ایرانی: واژه میدان به‌طور عام این‌گونه تعریف شده است که میدان، مرکب از می+دان (پسوند ظرفیت) محوطه‌ای معمولاً دایره‌ای شکل که چندین خیابان را به هم ارتباط می‌دهد. میدان دادن (مصدر متعدی) به معنی عامیانه، مجاز، به کسی مجال و فرصت دادن که هر کار می‌خواهد بکند.

کلمات لاتینی چون plaza-place-piazza نیز به نقطه و کانون مرکزی شهر اشاره دارد. قابل اشاره آن که شهرهای انگلیسی برخلاف سرزمین اصلی اروپا دارای میدان مرکزی مشخص نبودند. اگرچه همه آن‌ها حداقل یک خیابان اصلی داشتند. واژه انگلیسی street ریشه در کلمه لاتین plaza و place و piazza و platz که به نقطه و کانون مرکزی شهر اشاره دارد، وجود ندارد. فضاهایی که در قرن هجدهم در قالب گونه میدان و بازار وجود داشتند، نیز آن معنا را به‌طور دقیق تداعی نمی‌کنند (Lloyd, 1992: 46). میدان حاصل و برآیند سه عنصر اصلی کناره و میانه و فعالیت است که مجموعه آن‌ها هویت میدان را تعریف می‌کند.

فضاهای باز وسیعی که دارای محدوده‌ای محصور یا کمابیش معین هستند و در کنار راهی یا در محل تقاطع آن‌ها قرار دارند و دارای کارکردهای ارتباطی، اجتماعی و ... یا ترکیبی از دو یا چند کاربرد مزبور بودند را میدان گویند (سلطان‌زاده، ۱۳۸۹: ۸۲).

فضایی که نقش جمع‌کردن خانه‌ها، عناصر شهری و محله‌ای را داشته باشند میدان می‌نامند. میدان از تجمع خانه‌ها دورتادور یک فضای باز به وجود می‌آید (راب کریر، ۱۳۸۳: ۱۶). به‌طور کلی میداندین از تقاطع دو خیابان عمود بر یکدیگر حاصل می‌گردند. از اثرگذارترین فضاهای شهری در ذهنیت شهروندان هستند که به‌طور معمول ساکنان یک شهر، مناطق مختلف شهرشان را توسط آن از هم بازمی‌شناسند (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۶).

به تعبیر راب کریر از میدان، ویژگی‌های این فضا در ساختمان‌های مذهبی نیز بروز می‌کند. این تعریف به شکل‌گیری میداین اولی در شهرها نظر دارد و با احتمال قوی، میدان را نخستین تمهید انسان برای استفاده از فضای شهری می‌داند. از نظر کریر میدان از تجمع خانه‌ها، دورتادور فضایی باز به وجود می‌آید. این چیدمان، کنترل بسیاری را برای فضای درونی با به حداقل رساندن سطوح خارجی و آمادگی دفاعی در برابر حمله‌های بیرونی میسر می‌سازد. به گمان او میدان به‌مرور، ارزشی نمادین یافت و نمونه‌ای برای ساختمان‌های مذهبی چون حیاط مساجد شد (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۴۴۶).

دیدگاه‌ها و نظرات اندیشمندان در مورد میدان: توجه به گونه‌گره و زیرمجموعه آن (میدان) در میان فضاهای شهری، حاصل دغدغه صاحب‌نظران مباحث شهری در جهت افزایش کیفی و کمی مردم در عرصه شهر است. در نگاه پژوهشگران، حداقل پنج موضع زیر قابل پیگیری است:

۱. رویکرد هنری و زیباشناختی: توجه به میداین به‌عنوان گونه‌ای لازم برای نیل به کیفیت مطلوب جسمی و روانی در شهر؛
 ۲. رویکرد تاریخی: تحلیل و بررسی فضاهای شهری و میداین در بافت‌های تاریخی و برشمردن کیفیت‌های ناشی از آن؛
 ۳. رویکرد گونه شناختی: بر مبنای معیارهای کالبدی، شکلی، عملکردی یا دیگر معیارها از میدان‌ها دسته‌بندی انواعی ارائه و ملزومات پژوهش در این زمینه فراهم‌شده است.

۴. رویکردهای تحلیلی: شناخت میدان به‌وسیله اجزائی که منجر به ارائه معیارهایی برای طراحی و ارزیابی میداین می‌شوند.
 ۵. رویکرد قیاسی: شناخت وضع موجود و قیاس نمونه‌های ایرانی با نمونه‌های غیر ایرانی یا قیاس با نمونه‌ها در دوره‌های زمانی و مطالعه روند تحول فضا به‌عنوان مصادیق تقسیمات مذکور، این موارد قابل اشاره است: کامیوسیتته شهرساز اتریشی با رویکرد زیبا شناسانه میدان و در کنار آن خیابان را دو گونه‌ای می‌داند که هر شهری باید حداقل واجد چند نمونه مطلوب آن باشد: روح بشریت را زنده کند و احساسات پاک و بزرگ را در جوانان پرورش دهد. او به مباحثی چون محصوریت، ارتباط میان بناها، شکل و اندازه میدان، ترکیب میدان‌ها و تشکیل میدان‌های گروهی و موضوع حضور عناصر طبیعی در میدان می‌پردازد. همچنین به آزاد گذاشتن میانه میدان تأکید دارد (آسیابی، ۱۳۹۳: ۴۶).

در بررسی‌های پاول زوکر از میدان‌ها، رویکرد تاریخی و گونه شناسی غالب است و لذا میدان به انواع زیر تقسیم می‌شود:

۱- میدان محصور و بسته که برای خود فضایی کامل محسوب می‌شود.
 ۲- میدانی که فضاییان به‌سوی عنصری مسلط جهت داده‌شده است.
 ۳- میدان هسته‌ای که فضایش حول مرکزی شکل گرفته است.
 ۴- میدانی که خود متشکل از چند فضا می‌باشند.
 ۵- میدان بی‌شکل که با فضای نامشخص به نظر می‌رسد. او اشاره می‌کند که دو یا چند نوع از این موارد ممکن است توأمان در یک میدان حادث شوند.

توماس تیس اونس نیز با نگاهی گونه شناختی چهار نوع میدان را بررسی می‌کند که عبارت‌اند از: میدان‌های با جهت نامشخص، میدانی با جهت خاص، میدان با هسته متمرکز و میدان‌های مربوط به هم. کلیف ماتین میدان را با ویژگی‌های شکلی به میدان در انواع بسته، پیش فضا، کانونی، ترکیبی و بی‌کرانه بررسی می‌کند. در یک جمع‌بندی از نگاه پژوهشگران ایرانی نیز به میدان، می‌توان اهمیت مقیاس و عملکرد را در تبیین انواع و نیز تحلیل و بررسی آن مشهود دانست. درحالی‌که در نگاه پژوهشگران غیر ایرانی ریخت شناختی محوریت می‌یابد. این مطلب یادآور ارزش‌های موجود در میدان ایرانی است که به محتوا و فعالیت درون میدان و مقیاس و عملکرد تأکید می‌کند. در مطالعات میدان ایرانی ضرورت دارد به دو جنبه اجتماعی و کالبدی توجه دارد.

شناخت ماهیت میدان: شناخت ماهیت میدان به‌عنوان گونه‌ای از فضاهای شهری در بافت و تفاوت ماهوی آن با دیگرگونه‌ها، نخستین گام به‌سوی تبیین نقش آن در یک مورد کاملاً متفق‌القول‌اند که فضای شهری بستری برای تعاملات اجتماعی است، حال آنکه در مورد درجه عمومی و خصوصی بودن آن و در مورد ویژگی‌های کالبدی فضای شهری می‌توان آرا و دیدگاه‌ها را در یک طیف، نظام داد. ضرورت بروز تعاملات اجتماعی در عرصه شهر از آنجاست که انسان نه‌تنها متمایل به در اجتماع بودن است، بلکه مستعد اثرگذاری و اثرپذیری از آن است. فضای شهری می‌تواند موجب تسهیل روابط اجتماعی، پالایش ساخت اجتماعی، فرایند اجتماعی شدن و عرصه اعمال موازین و هنجارهای اجتماعی و به عبارتی عرصه نمایش زندگی باشد (پارسی، ۱۳۸۱: ۴۸).

شهر به‌عنوان ظرف اجتماع، کالبدی برای تدوین فعالیت‌های جمعی است. این فعالیت‌ها هرچند باشند و با هر ساختار و نظام فکری که رده‌بندی و تفکیک شوند. فعالیت‌هایی در قالب حرکت و جابه‌جایی یا در قالب سکون و مکث هستند. بیان دقیق‌تر آن که فعالیت‌ها توأمان در قالبی آمیخته از حرکت و مکث وقوع می‌یابند، در برخی مکث و در برخی حرکت غلبه می‌یابند. راب کریر این مفهوم را با قائل شدن دو گونه بنیادی فضای شهری تبیین می‌کند، این دو گونه میدان و خیابان هستند و البته در مقیاس معماری نیز این معنا در قالب شکل‌های کالبدی اتاق و راهرو قابل‌بررسی است (کریر، ۱۳۸۳: ۱۶).

حرکت و مکث (تأمل و درنگ) در معنا بخشی به فضا ایفای نقش می‌کنند و هریک برای قطبی کردن ویژگی‌های فضا به سمت معنای موردنظر با به‌کارگیری تمهیداتی زیباشناختی فضا را معنا می‌بخشند. به‌عنوان مثال، گونه‌هایی از فضای شهری که در آن‌ها حرکت معنا اهمیت می‌یابد. با مفاهیم خوانایی و روانی غنا پیدا می‌کنند و ریتم و تکرار و تشابه و تداوم، جنبه‌های اثرگذار بر کیفیت فضا هستند. در این فضاها شکل کالبدی، مسیر گونه و خطی است. درحالی‌که در فضاهای سکون مفاهیم مکث و تأمل و درنگ تقویت می‌شوند و شکل کالبدی و تناسب‌های فضا به سمت عرصه تغییر می‌یابد و به لحاظ تناسب‌های فرمی و شکلی در آن‌ها گشادگی نسبت به دیگرگونه‌ها مشهود است. این وضعیت از ویژگی‌های میادین است چراکه برای میدان به‌عنوان فضای شهری ویژگی‌هایی از جمله گشادگی نسبت به معبر و محل تقاطع چند معبر و... قابل‌ذکرند.

ضرورت کشف و بازشناسی فضاهای گمشده: فضاهای گمشده در شهر، مناظر شهری بدون ساختار و رهاشده در پیرامون برج‌های بلندمرتبه یا میدان‌های شهری هستند که بدون استفاده مانده و از جریان پیاده، دورنگه داشته شده‌اند. فضاهای گمشده، قطعات پارکینگی هستند که چون حلقه‌ای، هسته شهری (مرکز شهر) را در بیشتر شهرها در بر گرفته‌اند. این فضاها، زمین‌ها و فضاهای بدون انسان پیرامون میدان‌های شهری، لبه بزرگراه‌ها، زیرگذرها و روگذرهایی هستند که طراحان به نگهداری و استفاده از آن‌ها کمتر توجه نشان می‌دهند. به‌طورکلی فضاهای گمشده محدوده‌های ناخوشایند شهری هستند که در فرایند طراحی دوباره فضاها هیچ ارتباط مثبتی با محیط پیرامون و استفاده‌کنندگان خود برقرار نکرده‌اند. از سوی دیگر این فضاها فرصت‌های بشماری را جهت باز توسعه‌های شهری و خلق فضا جهت بازکشف بسیاری از منابع پنهان در شهرها در اختیار طراحان قرار می‌دهند. پس‌ازاین تعریف راجر ترانزیک ۵ عامل اصلی را از عوامل به وجود آورنده چنین فضاهایی می‌داند:

۱- افزایش روزافزون استفاده از خودروی شخصی؛

۲- جنبش معماران مدرنیست گرا و رویکرد آن‌ها به فضاهای عمومی؛

۳- منطقه بندی و سیاست‌های کاربری زمین در طرح‌های نوسازی شهری؛

۴- عدم کنترل نقش سازمان‌های دولتی و خصوصی در تقبل مسئولیت در مقابل محیط شهری عمومی؛

۵- رها کردن مناطق صنعتی، نظامی و ایستگاه‌های حمل‌ونقل در هسته مرکزی شهرها.

بررسی عوامل مؤثر بر دگرگونی میدان در وضع حاضر: در تبیین علل تغییر میدان‌های شهری عوامل عیدیده‌ای را می‌توان عنوان نمود که این عوامل نیز به‌نوبه خود در گروه‌های قابل‌طبقه‌بندی هستند که آن‌ها را مجموعه عوامل رویه‌ای، مجموعه عوامل فرهنگی و مجموعه عوامل بنیادی می‌نامیم. عوامل رویه‌ای عواملی هستند که ناشی از عملکرد مدیریت شهری و در نتیجه ناگزیر اجرای برنامه‌ها و طراحی‌هایی هستند که بر وجوه کمی متمرکز شده‌اند و نه عوامل تاریخی و فرهنگی.

مجموعه عوامل فرهنگی را نیز می‌توان تحت چهار دسته عمده شامل تغییرات فرهنگی در نوع و شیوه برپایی آیین‌ها و مراسم، تغییرات شیوه خریدوفروش، تقلید از الگوهای بیگانه و نوع نگرش سوداگرایی را بررسی نمود.

الزامات و محدودیت‌ها در نتیجه شرایط زمانه و علاوه بر امکاناتی که پیش روی متصدیان مسائل شهری وجود دارد، ایجاد می‌گردد. جملگی عوامل فوق به‌عنوان عوامل مؤثر بر دگرگونی میدان‌ها، سبب می‌گردند تا تغییرات عمده‌ای در کارکرد اجتماعی میدان‌ها و به عبارت بهتر، در تقلیل توان آن‌ها برای در بر گرفتن، یا برپایی فعالیت‌های اجتماعی و همین‌طور تضعیف همین فرهنگی-تاریخی شهرها و هم‌چنین تقلیل کیفیت بصری و محیطی و زیباشناختی آن‌ها، بروز نماید (قیومی، ۱۳۷۸) که در زیر به خلاصه‌ای از این ویژگی‌ها اشاره می‌گردد:

۱- میدان می‌تواند به‌عنوان محل قرارهای ملاقات به‌عنوان فضایی برای تعاملات اجتماعی ایفای نقش کند، اما به دلیل تغییرات کالبدی از جمله شلوغی و ازدحام، فقدان دسترسی به فضای میانی، فقدان فضای مکث، ایفای این نقش کاهش یافته است.

۲- ظهور انواع آلودگی‌ها در میدان موضوعی است که کیفیت محیطی و زیبایی آن را به شدت کاهش داده است. آلودگی زمین که منجر به آلودگی آب‌وخاک خواهد شد، آلودگی هوا به دلیل عبور و مرور بیش‌ازحد خودروهای عبوری و آلودگی صوتی ناشی از خودروها، دست‌فروش‌ها و رانندگان از جمله این آلودگی‌ها هستند.

۳- وجود پایانه‌های اتوبوس‌های درون‌شهری و پایانه‌ها، نقش‌های اصلی اجتماعی و فرهنگی میدان را تهدید کرده است و به‌نوعی نقش‌های آیینی و فرهنگی حذف شده است.

۴- تغییر نقش و کاربری میداین و اطراف آن‌ها سبب شده است تا این فضای شهری دچار ازدحام گشته و نقش آن به‌عنوان فضای مطلوب شهری دچار ضعف شده است.

۵- فقدان منظر مطلوب و فرهنگی نیز ویژگی منفی بارز این میدان است و این میدان فاقد ارزش‌هایی چون ارزش‌های کالبدی تلفیق مطلوب عناصر طبیعی و انسان ساخته و فضای برپایی آیین‌های فرهنگی و ملی است.

۶- نقطه توجه ناظر به میانه میدان جلب و متمرکز شده است و مرکز این میدان در حلقه خودروها محصور و به‌عنوان عنصری مادی اختصاص یافته است.

توقعات موردی از میدان شهری: میداین شهری به‌گونه‌ای هستند که به شهروندان احساس حضور در یک فضا را می‌دهند و بی‌کران و خلوت جلوه نمی‌کنند؛ لذا به‌نوعی حد و حدود آن‌ها قابل تشخیص بوده، دارای تعیین فضائی هستند. بخش اعظمی از جذابیت فضای این میداین به‌واسطه تنوع و نشاط آن می‌باشد. به‌نوعی که می‌تواند شهروندان زیادی را در ساعات متفاوت در خود جای‌داده و زندگی اجتماعی را در خود جاری سازد. لذا سرزندگی نیز از ویژگی‌های اساسی و بارز میداین شهری است. میداین شهری برای دوام و بقا خود باید بتوانند در زمان‌های متفاوت برای عملکردها و فعالیت‌های مختلف و برای جمعیت‌ها و گروه‌های متعدد کارا باشند. میدان شهری باید بتواند خود را با محتوای رویداد درون خود هماهنگ کند. از این‌پس سومین ویژگی اصلی میداین شهری که همان انعطاف است، نیز منتج می‌شود. از این‌پس هرکدام از سه ویژگی اصلی میداین شهری را به‌صورت جدول مورد تحلیل قرار داده‌ایم (پاکزاد، ۱۳۹۱). در جدول ۱ و ۲ به هر کدام از ویژگی اصلی میداین شهری پرداخته شده است.

جدول ۱- اهداف، راهبردها و سیاست‌های میدان شهری

هدف	راهبرد	سیاست
ایجاد دلبازی	به‌کارگیری عناصر طبیعی	- وجود آب (به‌نحوی که مزاحم حضور شهروند نباشد) و وسط فضا را اشغال نکند. - وجود درخت و پوشش گیاهی - نور و روشنایی؛ بهره‌بهره از نور آفتاب و نورپردازی عرصه فضا در شب
	محصوریت مناسب	- سهم آسمان در فضای شهری حفظ شود (محصوریت به حدی باشد که به‌راحتی آسمان قابل دیده شدن باشد). - بدنه‌ها صلب نباشند (مانند دیوار)، در مواردی که نیاز به تفکیک فضاها هست این تفکیک از نظر بصری به حداقل برسد.
سرزندگی ایجاد تنوع	در عملکرد	- ساماندهی کاربری‌های متنوع به لحاظ زمانی، به‌نحوی که در طول شبانه‌روز در فضا نقاط روشن و فعال داشته باشیم. - تنوع در انواع کاربری‌ها به‌نحوی که جاذب گروه‌های مختلف اجتماعی، سنی و... باشد - به‌کارگیری کاربری‌های غیر اداری برای اینکه بدنه‌های خاموش را به حداقل برسانیم. - ایجاد کاربری‌های خدماتی از قبیل پارکینگ، تلفن همگانی، دسترسی به وسایل نقلیه عمومی و - بارگیری کاربری‌های اوقات فراغت مثل انواع خوراکی‌فروشی‌ها. - تمهید فضا جهت تشویق فعالیت‌های بدون فضا مانند دست‌فروشی، دوره‌گردی، بساطی، معرکه‌گیری. - توزیع متعادل کاربری‌ها به‌نحوی که پیوستگی بدنه‌های خاموش و غیرفعال در ساعات انتهایی شب و یا بعد ظهرها به حداقل برسد. - بدنه‌ها تا حد امکان شفاف و نفوذپذیر بوده به‌نحوی که فعالیت‌های متنوع و مختلف درون هر یک از فضاها بدنه، پویایی و تنوع بصری به ناظر بدهد.
	در عناصر کالبدی	- شاخص نمودن عناصر کالبدی که باعث یادآوری خاطرات جمعی، حس مکان و تصویر ذهنی شهروندان است. - ایجاد تنوع در جزئیات کالبدی.

(مأخذ: پاکزاد، ۱۳۹۱: ۵۶)

جدول ۲- اهداف، راهبردها و سیاست‌های میدان شهری

سیاست	راهبرد	هدف
-از طریق بدنه‌های صلب: ابنیه، بدنه سازی و ... -از طریق بدنه‌های نرم: پوشش گیاهی، توپوگرافی بستر، اختلاف سطح ریتم و توالی اثنایه شهری و...	در کرانه‌ها	تعین فضایی
-فاصله مرکز فضا از عناصر تجدیدکننده به حدی باشد که برای ناظر قابل‌ادراک باشد و خود را درون یک فضا حس کند.	در اندازه فضا	
-تأکید روی مرکز ثقل فضا با امتداد دادن محورهای ورودی، تأکید روی تاج بناهای مهم بدنه‌ها و رساندن محور آن‌ها به مرکز ثقل و یا بارگیری نمادهای بسیار ظریف در مرکز ثقل	در مرکز ثقل	
-نسبت طول و عرض به نحوی باشد که فرمی متمرکز را القا کند و نه یک فرم کشیده و یا متغیر	در تناسبات	فرم میدان
-فرم میدان بالنسبه ساده و قابل‌درک باشد، ادراک فرم‌های بسیار پیچیده، شکسته و مقعر برای ناظر سخت است.	سادگی	
-ایجاد تمهیداتی برای نصب راحت و آسان سایه‌بان‌ها، علائم، تابلوها در مواقع اضطراری و برداشتن آن‌ها پس از رفع نیاز به‌نحوی که نیازی به تخریب نباشد.	در اتصالات	در عناصر مستقر
-مصالح صلب و یکپارچه نباشند.	در مصالح	
-قابلیت سرریز شدن به کناره‌های میدان را داشته باشند، بخصوص در رابطه با کاربری‌های عمومی‌تر و از نوع گذران اوقات فراغت.	در رابطه با کاربری‌های بدنه	در عملکرد
-عوامل کالبدی، مثلاً کف سازی ها و ... آرام بوده به‌نحوی که نوع رفتار یا فعالیت خاص را دیکته نکند و امکان خلاقیت در بهره‌وری از فضا را به شهروند در مواقع مختلف بدهد.	در رابطه با فعالیت‌های داخل فضا	
-در فرم عمومی میدان به‌نحوی که الحاقات و یا حذفیات بعدی، لطمه‌ای به فضا وارد نیابد. -در کف سازی و طرح کف -در بدنه‌ها	پرهیز از هندسه ناب	در کالبد
-به‌کارگیری روش‌های سریع و کارا در اجرا -به‌کارگیری مصالح بخصوص در کف به‌صورت عناصر جز و خرد و نه یکپارچه به‌نحوی که به‌راحتی قابل مرمت و ... باشند. -عدم به‌کارگیری عناصر دکوراتیو جاگیر	در ساخت	

(مأخذ: پاکزاد، ۱۳۹۱: ۵۷)

معرفی محدوده مطالعاتی

شهر اردبیل در موقعیت ۳۸ درجه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۲ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار مبدأ قرار گرفته است. این موقعیت از عرض جغرافیایی به علت فرونشینی توده‌های هوایی جزء مناطق خشک منطقه‌ای است که تحت تأثیر نوارهای پرفشار جنب حاره قرار دارد.

شهر اردبیل یکی از کهن‌ترین شهرهای ایران به شمار می‌رود. این شهر در طول تاریخ سیاسی خود قرن‌های متمادی مرکز آذربایجان و زمانی پایتخت کشور ایران بوده است. کوه سیلان در مغرب اردبیل قرار گرفته است. فاصله سیلان تا شهر حدود ۴۰ کیلومتر است. بلندترین قله این کوه زیبا حدود ۴۸۷۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. ارتفاع شهر اردبیل از سطح دریا حدود ۱۲۶۰ متر است. میدان عالی‌قاپو در مرکز بافت کهن و تاریخی اردبیل به‌عنوان فضای تاریخی و قدیمی شهر معروف بوده است که در گذشته مورد توجه مردم شهر بوده است، اما امروز معنا و هویت خود را کمرنگ‌تر می‌بیند (جدول ۳).

جدول ۳- موقعیت سایت مورد مطالعه نسبت به شهر، بافت قدیم و شبکه معابر پیرامون

موقعیت میدان در اردبیل	موقعیت میدان دریافت قدیمی اردبیل	موقعیت میدان نسبت به معابر پیرامون در وضع موجود

وجه تسمیه میدان عالی قاپو: واژه عالی قاپو مربوط به دوره صفویه بوده است که کپی شده و تکمیل شده آثار عثمانی می باشد. در لغت نامه عثمانی این نام (باب عالی) معنا شده که در لغت عربی باب به معنی (در) است که در زمان صفوی این واژه به زبان ترکی معنا شد که در زبان ترکی در به معنی (قاپو) است که واژه باب عالی به معنی (در بزرگ، وسیع) معنی می دهد. به همین خاطر به دلیل اینکه این میدان در جلوی عمارت شیخ صفی الدین قرار داشت از دروازه بزرگ و وسیعی برخوردار بود این نام (عالی قاپو) نام گذاری شد که بعدها وقتی دولت عثمانی به اصفهان کوچ کردند از طرح و معنای وسیع بودن میدان عالی قاپو استفاده کردند و طرح و شکل مربعی میدان عالی قاپو را طرح ریزی کردند. به عبارت دیگر میدان عالی قاپو اصفهان الهام گرفته از میدان عالی قاپو اردبیل است. تصویر ۱ که در ادامه عکس های تحول میدان در سالیان دور تا امروز ارائه شده است (امیری، ۱۳۸۴).

تصویر ۱- عکس هوایی میدان عالی قاپو

فرم میدان و دسترسی ها میدان عالی قاپو: شکل میدان در وضع موجود، مستطیل است. قطر بزرگ آن شمالی - جنوبی و قطر کوچک آن در جهت شرقی - غربی است. شیب میدان نیز از شرق به غرب می باشد. در حال حاضر معابر پیرامون سایت نیز به قرار زیر می باشد:

- خیابان سی متری به طور شرقی - غربی با میدان ارتباط برقرار می کند؛
 - خیابان استاد انور اردبیلی از شمال به میدان و خیابان شیخ صفی از جنوب با میدان ارتباط دارد (تصویر ۲).
- پیاپی عریض و مناسب در حاشیه میدان امکان مکث و حرکت توأمان را در فضای آن فراهم آورده و تبدیل به مکانی کرده است که حضور فعالیت های غیررسمی را به طرزی سیال و پویا پشتیبانی می کند. فضای مرکزی میدان نیز دارای سلسله مراتب فضایی مناسبی است و فضای کاملاً عمومی در وسط میدان قرار دارد که حضور گسترده مردم را در فضا تقویت می کند. از ویژگی های بارز میدان، تداوم در لبه ها و تناسب فرم میدان با فضای پیرامون آن است. فرم کالبدی نسبتاً مناسبی را دارا می باشد که خط آسمان هم در فضای میدان به خوبی رعایت شده بطوریکه ساختمان های بلندمرتبه در اطراف میدان جلب توجه نمی کند. در جوار میدان عالی قاپو عرصه عمومی برای حرکت، مکث، استراحت و مراودات اجتماعی را فراهم آمده است.

تصویر ۲- فرم میدان و دسترسی میدان عالی قاپو

ساخت فضایی: بررسی میدانی مؤلفه های تأثیرگذار بر شکل گیری خاطره جمعی در میدان عالی قاپو نشان می دهد که فضای میدان بستر مناسبی برای شکل گیری خاطره جمعی را فراهم آورده است. این امر ناشی از غلبه حرکت پیاده بر سواره در داخل میدان بوده و همچنین مفصل عبوری پیاده مردم برای ارتباط محلات خود نیز بوده است که در طی روز مورد استفاده قرار گرفته است. عملکرد

ترافیکی میدان به‌اندازه‌ای حائز اهمیت است. چون که تمامی اقدامات صورت گرفته در میدان، در راستای تأمین مناسب برای دسترسی میدان بوده است و این امر یکی از مشکلات اساسی میدان عالی‌قاپو بوده است و همچنین کمتر، توجهی به مناسب‌سازی فضاهای موجود برای مکث و برقراری روابط اجتماعی شده است. البته زیر فضاهای میدان همچون مسجد عالی‌قاپو، بقعه شیخ صفی، موزه مردم‌شناسی به ترتیب از لحاظ فضایی دارای وضعیت مناسب‌تری می‌باشند. وضعیت مؤلفه‌های موردنظر در میدان عالی‌قاپو در جدول ۴ نشان داده شده است. علامت + به معنای وجود و علامت - به معنای عدم وجود مؤلفه موردنظر می‌باشد.

جدول ۴- وضعیت مؤلفه‌های تأثیرگذار بر خاطره در میدان عالی‌قاپو

میدان عالی‌قاپو اردبیل	مؤلفه‌های مورد بررسی	
+	تجمع پذیری فرم	تجمع پذیری
-	نحوه اتصال راه‌ها به میدان	
+	نوع فعالیت‌های مستقر در بدنه	
-	دسترسی مناسب به میدان	سکون
-	امکان حضور گروه‌های گوناگون سنی و جنسی	
+	آسایش زیست‌محیطی	
+	امکان استفاده افراد دارای ناتوانی‌های جسمی	
-	نبود موانع دید	
+	ایستا بودن فضای میدان	یکپارچگی
+	پیوستگی عناصر کالبدی	
+	پیوستگی فعلیتی و عملکردی	
+	پیوستگی فضایی	
-	درک فضا به‌عنوان یک کلیت	تعیین فضایی
+	مرکزیت	
+	مرز	
-	محصوریت	
مؤلفه‌های درون و بیرون		
+	انعطاف‌پذیری کالبد	انعطاف‌پذیری
+	انعطاف‌پذیری عملکرد	
-	تداوم کالبد	تداوم
+	تداوم عملکرد و فعالیت	
+	بناهای یادمانی	شناسایی جهت‌یابی شفافیت
+	فعالیت‌های یادمانی	
-	تغییر نام‌ها و اسامی	

تجزیه و تحلیل عوامل درونی و بیرونی (SWOT) در میدان عالی‌قاپو اردبیل

به‌منظور تحلیل و بررسی میدان عالی‌قاپو و ارائه راهکارهایی برای برگرداندن معنای فضایی از جامعه آماری با استفاده فرآیند مصاحبه و همچنین تسلط کامل بر خود منطقه، نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدهای منطقه شناسایی و به‌صورت زیر دسته‌بندی کردیم (مصاحبه با شهردار و متخصصان این امر)، حال که عوامل درونی و بیرونی را مشخص کردیم، نوبت آن رسیده که به هر یک از معیارها ارزش و ضریب خاصی را اختصاص بدهیم تا میزان اثرگذاری عوامل مشخص گردد. این کار از طریق پرسشنامه حاصل می‌شود. عوامل تعیین شده را نوشته و از پرسش‌شونده می‌خواهیم به هر یک از عوامل تعیین شده یک ارزش و ضریب تعیین کند. برای تعیین ضریب می‌توانیم از طیف لیکرت استفاده کنیم:

برای مثال، توانایی میدان عالی‌قاپو در یادآوری خاطرات گذشته:

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

جدول ۵- بررسی و تحلیل نقاط قوت ضعف میدان عالی قاپو

نقاط قوت	نقاط ضعف	فرصت‌ها	تهدیدها
-وجود کاربری‌های با سطح عملکردی فرا منطقه‌ای؛ -سهولت دسترسی به خدمات اجتماعی و فرهنگی -وجود بافت تاریخی و فرهنگی ارزشمند - وجود عناصر شاخص و نمادین در میدان -توانایی میدان در تجمع و حضور جمعی مردم برای مراسم. -قرارگیری بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران.	-ترافیک عبوری سنگین درگذر مربوط به میدان. -کمبود فضاهای مکمل نظیر پارکینگ. -عدم طراحی جداره‌ها و محیط میدان عالی قاپو در برخی از بدنه. -بسته بودن مفازهای میدان به دلیل عدم کارایی مناسب کاربری‌ها -عدم استقبال برای خریدوفروش ملک در زمین‌های اطراف میدان -کمرنگ شدن محلات و عناصر تاریخی در تصویر ذهنی شهروندان.	-توانایی میدان عالی قاپو برای گذران اوقات فراغت. -نیمکت‌ها و مکان‌هایی برای استراحت. -استفاده از وجود بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران. -تدوین برنامه‌هایی برای بافت‌های فرسوده اطراف میدان. -ارتقاء و بهبود هویت در بافت مرکزی شهر -نورپردازی برای مناسب میدان در کل ایام به منظور جلب توجه کردن	-گسترش بناهای فرسوده در صورت عدم بازسازی و نگهداری بناها. -گسترش بی‌رویه ساخت ساز مسکونی در صورت عدم وجود سیاست مناسب -افزایش نواحی متروکه با تمرکز فعالیت‌ها در میدان -افزایش فرسایش سطح معابر در صورت عدم توجه -تخریب آثار باستانی در اثر ورود بیش از حد گردشگران -ایجاد شکاف تعاملات اجتماعی و اقتصادی با مناطق مره شهر

جدول ۶- تعیین ضریب نهایی عوامل درونی (نقاط قوت) میدان عالی قاپو اردبیل

عامل	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
وجود کاربری‌های با سطح عملکردی فرا منطقه‌ای	۱۵۸	۰/۱۷۷	۲	۰/۳۵۴
وجود بافت تاریخی و فرهنگی ارزشمند	۱۸۴	۰/۱۷۶	۴	۰/۷۰۴
وجود عناصر شاخص و نمادین در میدان	۱۸۶	۰/۱۷۸	۳	۰/۷۱۲
قرارگیری بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران	۱۹۱	۰/۱۸۳	۳	۰/۵۴۹
سهولت دسترسی به خدمات اجتماعی و فرهنگی	۱۴۹	۰/۱۴۳	۲	۰/۲۸۶
توانایی میدان در تجمع و حضور جمعی مردم برای مراسم	۱۷۲	۰/۱۶۵	۴	۰/۶۶۰
جمع	۱۰۴۰	۱		۳/۲۶۵

جدول ۷- تعیین ضریب نهایی عوامل درونی (نقاط ضعف) میدان عالی قاپو اردبیل

عامل	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
ترافیک عبوری سنگین درگذر مربوط به میدان	۱۷۷	۰/۱۵۴	۴	۰/۶۱۶
کمبود فضاهای مکمل نظیر پارکینگ	۱۹۴	۰/۱۶۹	۳	۰/۵۰۷
عدم طراحی جداره‌ها و محیط میدان عالی قاپو در برخی از بدنه	۱۶۵	۰/۱۴۴	۲	۰/۲۸۸
بسته بودن مفازهای میدان به دلیل عدم کارایی مناسب کاربری‌ها	۱۹۰	۰/۱۶۶	۳	۰/۴۹۸
نبودن فضاهای کافی جهت توقف، نشستن و سایر امور فرهنگی اجتماعی در داخل فضا	۲۰۷	۰/۱۸۰	۴	۰/۷۲۰
کمرنگ شدن عناصر تاریخی میدان در تصویر ذهنی شهروندان	۲۱۱	۰/۱۸۴	۲	۰/۳۶۸
جمع	۱۱۴۴	۱		۲/۹۹

جدول ۸- تعیین ضریب نهایی عوامل بیرونی (فرصت) میدان عالی قاپو اردبیل

عامل	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
توانایی میدان عالی قاپو برای گذران اوقات فراغت.	۱۸۱	۰/۱۹۵	۳	۰/۵۸۵
نیمکت‌ها و مکان‌هایی برای استراحت.	۱۵۱	۰/۱۶۲	۲	۰/۳۲۴
استفاده از وجود بقیه شیخ صفی برای جذب گردشگران.	۱۹۵	۰/۲۱۱	۴	۰/۸۴۴
تدوین برنامه‌هایی برای بافت‌های فرسوده اطراف میدان.	۱۳۳	۰/۱۴۳	۳	۰/۴۲۹
نورپردازی مناسب میدان در کل ایام به منظور جلب توجه کردن	۱۵۲	۰/۱۶۳	۲	۰/۳۲۶
ارتقا و بهبود هویت در بافت مرکزی شهر	۱۱۶	۰/۱۲۵	۴	۰/۵۰
جمع	۹۲۸	۱		۳/۰۰

جدول ۹- تعیین ضریب نهایی عوامل بیرونی (تهدید) میدان عالی‌قاپو اردبیل

عامل	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
گسترش بناهای فرسوده در صورت عدم بازسازی و نگهداری بناها	۱۶۵	۰/۱۶۲	۴	۰/۶۴۸
گسترش بی‌رویه ساخت ساز مسکونی در صورت عدم وجود سیاست مناسب	۱۶۸	۰/۱۶۵	۲	۰/۳۳۰
افزایش نواحی متروکه با تمرکز فعالیت‌ها در میدان	۱۷۲	۰/۱۶۹	۲	۰/۳۳۸
افزایش فرسایش سطح معابر در صورت عدم توجه	۱۸۸	۰/۱۸۵	۲	۰/۳۷۰
تخریب آثار باستانی در اثر ورود بیش‌ازحد گردشگران	۱۶۳	۰/۱۶۴	۳	۰/۴۹۲
ایجاد شکاف تعاملات اجتماعی و اقتصادی با مناطق مره شهر	۱۶۰	۰/۱۵۷	۲	۰/۳۱۴
جمع	۱۰۱۶	۱		۲/۴۹

نمودار ۱ پاسخ‌ها به سوالات - عوامل درونی (نقاط قوت)

نمودار ۳ پاسخ‌ها به سوالات - عوامل بیرونی (تهدید)

نمودار ۲ پاسخ‌ها به سوالات - عوامل درونی (نقاط ضعف)

نمودار ۴ پاسخ‌ها به سوالات - بیرونی (تهدید)

تصویر ۳- پاسخ به سوالات

تدوین چشم‌انداز و اهداف توسعه (پیشنهادها)

- استفاده از وجود و حضور بقعه شیخ صافی برای جذب گردشگران از طریق بهتر کردن و مناسب کردن فضاهای مکمل نظیر پارکینگ؛
- تدوین برنامه‌هایی برای میدان به منظور جلوگیری از فرسودگی؛
- ارتقا و بهبود هویت بافت میدان به منظور جلوگیری از کمرنگ شدن عناصر تاریخی میدان در تصویر ذهنی شهروندان؛
- حفاظت، مرمت و برجسته‌نمایی ابنیه ارزشمند تاریخی از طریق نوسازی و علائم محیطی در صحن میدان (تصویر ۳)؛
- ضمن ساماندهی و مرمت بناهای تاریخی، از ورود بیش‌ازحد گردشگران جلوگیری کرده و گردشگران بین مناطق مختلف توزیع شود.
- راهکارهایی برای ترافیک عبوری میدان به منظور عدم فرسایش معابر و آثار باستانی محدوده؛
- ارتقاء کیفیت کالبدی و ایجاد هویت یکپارچه از طریق طراحی و به‌کارگیری عناصر هماهنگ (کف‌سازی، جداره سازی، علائم محیطی و ...) در طول گذرهای ارگانیک تاریخی میدان؛
- طراحی جداره میدان عالی‌قاپو نوسازی مناسب به منظور جلب توجه کردن و مناسب کردن محیط برای حضور مردم؛
- مکان‌یابی، طراحی و پیشنهاد عناصر و علائم مناسب گرافیکی برای محیط میدان (کتیبه‌های معرق، لوگوهای محلات تاریخی، تابلوهای راهنما و ...)
- پیشنهاد کاربری‌های رستوران، پذیرایی، کافه‌ها و کاربری‌های سرزنده در جهت ارتقای حضور شهروندان در میدان (تصویر ۴)؛

تصویر ۴- پیشنهاد نورپردازی مناسب (میدان عالی قاپو)

تصویر ۵- پیشنهاد کاربری فعال (میدان عالی قاپو)

- حفاظت از آیین‌ها، برگزاری مراسم‌ها و نمایش‌های خیابانی بر پایه آیین‌های محلی در فضای اصلی میدان عالی قاپو؛
- استفاده از هنرهای همگانی (نقاشی‌های دیواری، مجسمه‌ها و ...) متناسب با بافت تاریخی در میدان با تأکید بر بازنمایی آیین‌ها و خاطرات جمعی شهروندان؛
- به‌کارگیری آثار هنری هنرمندان بومی منطقه در ارتقای کیفیت فضاهای همگانی میدان؛
- تلفیق پارک و میدان: در حال حاضر حتی در عالی‌ترین شهرهای جهان، فضای پارک‌ها به‌اندازه کافی متنوع نیستند. می‌توان خصوصیات و ویژگی‌های یک میدان را با ویژگی‌های هنری، تفریحی و ... پارک تلفیق کرد و نوع خاصی از میدان را طراحی و اجرا کرد.
- ارائه فراخوان به‌منظور ایده‌های مناسب به‌منظور طراحی نگارخانه و دروازه تخریب‌شده قدیمی میدان عالی قاپو که از زمینه‌های هویتی میدان خواهد بود.
- ساماندهی میدان عالی قاپو از طریق افزایش و ارتقاء فضاهایی برای نشستن و گذران اوقات فراغت با ایجاد محل‌هایی با سایه‌بان‌ها و نیمکت‌های زیبا و متناسب با بافت تاریخی میدان (تصویر ۶)؛